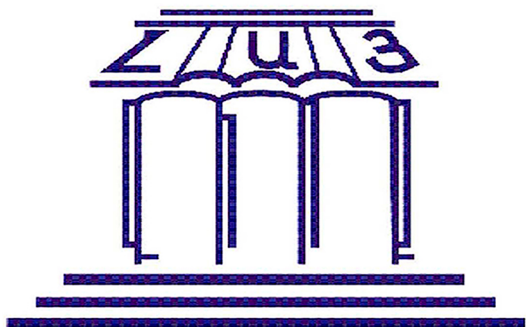

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

04 AUG 2010

ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ
ՎԱՐԱԿԻՉ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

619
P-99

Խ.Ա.Զ.Ս. ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՍԿՎԱ 1926

06.03.2013

8382

№ 8 ԳԵՅՈՒՂԱՅԻՍԱԿԱՆ ԴՐԱԴԱՐԱՆ № 8

619

F-99

այ.

Ա. ԲՐԱՆՋԲՈՒՐԳ.

**ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

ՅԵՎ ԴՐԱՆՑ ԴԵՍ ԿՈՎԵԼՈՒ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

37016

11

ԽՈՍՏԻՍ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՄՈՍԿՎԱ

1926

Напечатано в типографии Госиздата
„Красный Пролетарий“: Москва,
Пименовская ул., д. № 16,
в количестве 3000 экз.
Главлит № 49948.

* * *

* *

*

ԸՆՏԱՆԻ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԻ ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆ-
ԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՅԵՎ ԴՐԱՆՑ ԴԵՄ
ԿՈՎԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ.

Ընտանի կենդանիների վարակիչ հիվանդու-
թյունները տարեց տարի խոշոր փասաներ են հա-
ցնում մեր գյուղացիական տնտեսություններին՝
նրանց անասունները կոտորելով և այդ տնտե-
սությունները աղքատության մատնելով: Անհրա-
ժեշտ է, վոր ամեն տեղ պայքար կազմակերպվի
դրանց դեմ, անհրաժեշտ է, վոր գյուղական
բոլոր տնտեսությունները ոտքի կանգնեն և ձգ-
տեն վարակիչ հիվանդությունները վռնձացնե-
լու: Առանց բնակչության անմիջական ու ընդ-
հանուր աջակցության, մեզ չի հաջողվի վռնձա-
ցնել գյուղացիական տնտեսությունների այդ դա-
ժան թշնամուն—վարակիչ հիվանդությունները:
Անասունների վարակիչ հիվանդությունների դեմ
մղվելիք պայքարի ընդհանուր աշխատանքների
մեջ գիտակից մասնակցություն ունենալու հա-

մար, ամեն մեկը պետք է իմանա, թե ի՞նչ է վարակիչ հիվանդութիւնը, ինչի՞ց է նա առաջանում, տնտեսութիւնները ինչ վնաս են ստանում նրանցից, անասուններն ի՞նչպէս պահպանել վարակելուց և թե ի՞նչ յեղանակներով կարելի յէ նրանցից ազատվել, յետեւ արդեն դրանք յերևան են յեկել տնտեսութեան մեջ: Այս գիտելիքներն անհրաժեշտ են գյուղացիներին:

Յերբեք չպետք է մոռանանք, վոր ամբապնդելով գյուղացիական տնտեսութիւնները, դրանով մենք ամբացնում ենք և մեր յերկրի ամբողջ ժողովրդական տնտեսութիւնը և այդպիսով ուժեղ դարձնում աշխատանքային հանրապետութիւնները Միութիւնը:

Ահա այս պատճառով ել կենդանաբուժութեան պահպանման, անասունների հիվանդութիւնների դեմ մղելիք պայքարի և հիվանդութիւնները վռնջացնելու գործի մեջ կենդանի, իրական մասնակցութիւն ունենալը թելադրվում է վոչ միայն ամեն մի առանձին տնտեսութիւններին, այլ և մեր ամբողջ յերկրի շահերից:

Յեւ թող չլինեն մեզանում այնպիսի գյուղացիներ, վորոնք չեն մասնակցում վարակիչ հիվանդութիւնների դեմ մղվող պայքարին:

Թող բոլորը մասնակցեն այս պայքարին: Միասնական ու համերաշխ ուժերով մենք կրվո-

չնչացնենք վարակիչ հիվանդութիւնները, կամբացնենք ու կզարգացնենք մեր տնտեսութիւնը:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ.

Մարդկանց և կենդանիների վարակիչ հիվանդութիւնները հայտնի յեն յեղել շատ և շատ տարիներ առաջ: Յերբ մարդիկ դեռ չգիտեցին վարակիչ հիվանդութիւնների իսկական պատճառները, այդ հիվանդութիւնների յերևան գալը նրանց սարսափեցնում էր:

Հիվանդութիւնների մեջ նրանք աստծու պատիժն եյին տեսնում, վոր գալիս էր մարդկանց հանցանքների համար: Աստծու բարկութիւնը մեղմելու նպատակով նրանք շտապում եյին մեղքերը քաղել՝ յեկեղեցիներ եյին կառուցում, մաղթանքներ կատարում, բայց իհարկե, վռնչնչ չէր ոգնում: Վարակը տարածվում էր, հնձում թե՛ մարդկանց և թե՛ անասուններին:

Վարակիչ հիվանդութիւնների իսկական հանցավորները գտնվեցին, յերբ հնարվեց խոշորացույցը (մանրադետ), վորը շնովհիւ իր խոշորացնող ապակիների, 1000 և ավելի անգամ մեծացնում է այն առարկան, վորը մենք գիտում ենք նրա

միջով: Այս գործիքը բաղկացած է մի փոքրիկ խողովակից, վորի մեջ շատ ուժեղ մեծացնող ապակիներ են հագցված: Խողովակի ներքին մասում մի սեղանիկ է հարմարեցված, վորի վրա յե դրվում դիտելի առարկան: Մանրադետի միջոցով դիտելով կանգնած ջրի մի կաթիլը, հողի ամենափոքր մասնիկը, ոգի մեջ լողացող փոշու փոքրիկ հատիկը և այլ շատ ուրիշ առարկաներ ու նյութեր, հաջողվեց գտնել, վոր մեր շուրջը յերկրի, ջրի ու ոգի մեջ անթիւ անհամար ամենափոքրիկ կենդանի եյակներ են ապրում, վորոնք հասարակ աշքով անտեսանելի յեն: Այս եյակները *միկրոօրգանիզմ* (մանրե) անունն ստացան:

ՄԻԿՐՈՅԵՆՈՐԸ ՅԵՎ ՆՐԱՆՑ ԿՅԱՆՔԸ.

Միկրոբները, ինչպես և մյուս բոլոր կենդանի եյակները, սնվում են, զարգանում ու բազմանում: Միկրոբների համար վորպես սնունդ են ծառայում զանազան նյութեր, դրանցից մի քանիսը աղբի մեջ են ապրում, կանգնած ջրում, մյուսները—վորոշ տեսակի բույսերի արմատների մեջ. կան և այնպիսիները, վորոնք շատ արագ աճում ու բազմանում են դիակների, կամ թե մարդկանց և կենդանիների մարմնի ու արյան մեջ:

Կան այնպիսի միկրոբներ, վորոնք ոգտակար են մարդու համար, մյուսները՝ վոչ ոգուտ են ևն տալիս վոչ ել փնաս, իսկ յերրորդ տեսակի միկրոբներն, ընկնելով կենդանու կամ մարդու մարմնի մեջ, առաջ են բերում կարակիչ հիվանդություններ, վորոնք և շատ հաճախ մահով են վերջանում: Մարդու և կենդանիների աղիքների մեջ մշտապես ապրում են մեծ թվով զանազան միկրոբներ, վորոնք սակայն առանձին մի փնաս չեն պատճառում: Բայց վարակիչ հիվանդություններ առաջացնող միկրոբները մարդու և կենդանիների մահացու թշնամիներն են:

Միկրոբների մեծ մասը հատկապես լավ են բազմանում խոնավ, մութ ու տաք տեղերում: Ընդհակառակը, արևի պայծառ լույսը, չափից դուրս տաք կամ սառը յեղանակը դադարեցնում են միկրոբների զարգացումը, իսկ հաճախ և բուրդովին վոչնչացնում: Միկրոբների մեծամասնությունը բազմանում է՝ կտրավելով. մի միկրոբը կիսվում, դառնում է յերկու միկրոբ, ամեն մի կեսն ել իր հերթին աճելով կրկին կիսվում է և այդպես անվերջ: Բանենպատտ պայմանների մեջ այս բազմացումը շատ արագ է կատարվում, այնպես վոր շատ կարճ ժամանակամիջոցում մի միկրոբը կարող է ունենալ մի քանի միլիոն անգամից բաղկացած սերունդ:

ՎԱՐԱԿԸ ԻՆՉՊԵՍ Ե ԸՆԿՆՈՒՄ
ԿԵՆԴԱՆՈՒ ՄԱՐՄՆԻ ՄԵԶ.

Վարակիչ շատ հիվանդություններ կենդանին ստանում ե վարակված կերից կամ ջրից: Այդ հիվանդությունների շարքին են պատկանում անասունների ժանտախտը (չումա), դաբաղը և այլն:

Ուրիշ հիվանդություններ տարածվում են այն դեպքերում միայն, յերբ հիվանդ կենդանին կծում ե առողջին: Այդպիսի հիվանդություններից ե կասաղորայունը, վորը հիվանդից առողջին ե անցնում կծոտումների միջոցով, ինչպես և այն դեպքում, յերբ կաշվի վրա յեղած վերքերի կամ քերծվածքների մեջ կատաղության թուլյնն ե ընկնում: Վերջապես կան և այնպիսի վարակիչ հիվանդություններ, վորոնք անցնում են միջատների կծոտումից. այսպես են, որինակ, մալարիա (դոդերոցք), վորով մարդն հիվանդանում ե մալարիայի մոծակի խայթումից:

ՎԱՐԱԿԻԶ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ.

Յեթե վարակը կենդանու մարմնի մեջ ե ընկել, այդ դեպքում վերջինս հիվանդանում ե, բայց վոչ միշտ: Վորպեսզի կենդանին հիվանդանա, անհրաժեշտ ե, վոր նրա մարմնի մեջ բա-

վարար քանակով միկրոբներ ընկնեն և վոր ինքը՝ կենդանին այդ հիվանդությամբ վարակվելու նախապատրաստ լինի, այսինքն՝ հեշտությամբ ընդունի այդ միկրոբների առաջացրած հիվանդությունը: Բայց կենդանիների վոչ ըլոր տեսակներն են ընդունակ միևնույն հիվանդությունն ընդունելու: Այսպես, խլախտի (սապ) միկրոբը մահացու հիվանդություն ե առաջացնում ձիերի մեջ, բայց այդ նույն միկրոբը միանգամայն անվնաս ե յեղջուրավոր անասունների համար: Յեղջուրավոր անասունների ժանտախտը յեղջուրավոր անասունների մահացու թշնամին ե, բայց միանգամայն անվնաս ե ձիերի համար:

Յերբ վարակը (վարակող միկրոբը) ընկել ե կենդանու մարմնի մեջ, վորը ընդունակ ե այդ վարակով հիվանդանալու, միկրոբը սկսում ե ուժեղ կերպով զարգանալ ու բազմանալ: Բազմանալով նա մնում ե կենդանու հյութերով և նրա մարմնի մեջ իր թուլյնն ե լցնում, վորով և կենդանին թունավորվում ե: Կենդանու մարմինը աշխատումե կռվել այդ վարակի դեմ, նա ձգտում ե վորևե կերպ հաղթել վարակին, նրան անվնաս դարձնել, վոչնչացնել: Կենդանու մարմնի մեջ կան պաշտպանողական մի շարք հարմարեցումներ՝ վարակը վոչնչացնելու համար: Վարակիչ շատ հիվանդությունների առաջին նշան-

ներն են՝ տաքութիւնը և փորահարինքը: Դա կենդանու մարմնի պաշտպանութիւնն է՝ վարակի դեմ ուղղված, վորովհետեւ մարմնի մեջ տաքութիւն առաջանալու ժամանակ նրանում վորոշ չափով դանդաղում է միկրոբների զարգացումը: Փորահարինքի ժամանակ կենդանու արտաթորութիւններն են ած քանակութեամբ միկրոբներն զուրա գալիս: Վարակի հետ միասին կենդանու մարմնի ունեցած պաշտարի մեջ մեծ դեր են խաղում արյան սպիտակ գնդակները: Կենդանու և մարդու արյունը բաղկացած է արյան սպիտակ և կարմիր գնդակներից, վորոնք տեսանելի չեն լավ մեծացնող խոշորացույցի միջով: Արյան սպիտակ գնդակները մեր մարմինը պաշտպանողներն են վարակի դեմ: Այդ գնդակները մեր մարմնի կովող բանակն է, վոր հարձակվում է վարակի վրա և կլանում նրան մեծ քանակութիւններով: Վարակիչ հիվանդութեան յեղքը նրանից է կախված, թե ով է ուժեղ. յեթե արյան սպիտակ գնդակները և մարմնի մյուս պաշտպանողական հարմարեցումները վարակը վոջնացնեն, կենդանին կսկսի քիչ քիչ կազդուրվել և վարակիչ հիվանդութիւնից առողջանալ: Իսկ յեթե վարակն ավելի ուժեղ լինի, նա ավելի ու ավելի բազմանալով՝ ուժասպառ կանի կենդանուն, կթունավորի նրան իր թունավոր արտադրութիւններով, և կենդանին կմեռնի:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՎ ՉՀԻՎԱՆԴԱՆԱԼՈՒ ԸՆԴՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Նկատվում է, վոր վարակիչ շատ հիվանդութիւնների ժամանակ կենդանին յերկրորդ անգամ չի հիվանդանում նույն հիվանդութեամբ. սա նշանակում է, վոր մի անգամ հիվանդացած կենդանին այլևս ընդունակ չէ նույն հիվանդութեամբ նորից հիվանդանալու: Այս անընդունակութիւնը, վոր ստացվում է բնական վարակով հիվանդանալուց, շատ թանկ գնով է ձեռք բերվում: Հաշիվները ցույց են տվել, վոր վարակիչ հիվանդութեամբ բռնված կենդանիների մեծ մասը մեռնում է, իսկ մի չնչին մասն է, վոր առողջանում է և անընդունակ դառնում նորից նույն ախտով հիվանդանալու:

Նկատելով մի քանի վարակիչ հիվանդութիւններն այսպիսի հատկութիւնները, դիտնականները սկսեցին ձգտել արհեստական կերպով կենդանուն թույլ ուժի վարակ պատվաստել և նրան այնպես հիվանդացնել, վոր անսլայման առողջանալով վերջանա: Այսպիսի պատվաստումները առաջին անգամ փորձեց անգլիացի մի բժիշկ՝ մարդու ծաղկի դեմ, իսկ հետո այդ յեղանակի փորձերը լայն գործադրումն ունեցան և ուրիշ վարակող հիվանդութիւնների դեմ: Հիմա այդ

սլատվաստութիւնները զորեղ միջոց են վարակիչ շատ հիվանդութիւններ ղեւմ կովելու համար, վորոնց հանդեպ առաջ մարդիկ չգիտեյին փրկութեան վորև ե միջոց:

ԻՆՉՊԻՍԻ ՎԱՐԱԿԻԶ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՆ ԼԻՆՈՒՄ.

Վարակիչ հիվանդութիւններէից մի քանիսը տեւում են մի քանի ուրից մինչև 1—2 շաբաթ: Դրանք կոչվում են սուր հիվանդութիւններ, այսինքն արագ ընթացք ունեցող հիվանդութիւններ: Դրանց թվին են սլատկանում՝ դարաղը, փորորոնքային, խոզերի համաճարակային հիվանդութիւնները, հազերի համաճարակային հիվանդութիւնները, կաւաղորոնը, յեւ յայլ: Ուրիշ վարակիչ հիվանդութիւններ շաբաթներ, ամիսներ և մինչև իսկ տարիներ են տեւում. դրանք ծածուկ կերպով, դանդաղ, բայց աստիճանաբար մաշում ու ջլատում են կենդանու առողջութիւնն ու ուժերը: Այդպիսի հիվանդութիւնների թվին ե սլատկանում տուբերկուլոզը (չախտակա), թոքերի համաճարակային բորբոքումը և այլ հիվանդութիւններ: Բայց վոչ մի վարակիչ հիվանդութիւն յերբեք միանգամից չի սկսվում՝ վարակը կենդանու մարմնի մեջ ընկնե-

լուց անմիջապես հետո: Վարակման բուսից մինչև հիվանդութեան առաջին նշաններն յերեկալը մի վորոշ ժամանակ ե անցնում, վորը կոչվում ե հիվանդութեան ծածուկ շրջան՝ յերբ արդեն վարակված կենդանին առողջ ե թվում և չեն յերևում հիվանդութեան և մոչ մի տեսանելի նշաններ: Զանազան հիվանդութիւնների համար այս ժամանակը տարբեր միջոց ե տեւում, միջին հաշվով մի քանի ժամից մինչև մի քանի շաբաթ: Վարակիչ շատ հիվանդութիւնների համար այս ծածուկ շրջանը տեւում ե 1—2 շաբաթ: Գործնականապես շատ կարևոր ե չմոռանալ հիվանդութեան ծածուկ շրջանի մասին: Ասենք թե տնտեսութեան համար շուկայում մի խոզ ե գնված և անյայտ ե, թե վորտեղից ե բերված այդ խոզը, կամ թե վարակիչ հիվանդութիւնների կողմից արդե՞ք ապահով ե այն վայրը, վորտեղից այդ խոզն ե բերված: Այդպիսի խոզը կարող ե վարակված լինել վարակիչ հիվանդութեամբ և այդ ժամանակ վարակման ծածուկ շրջանում գտնվել: Յեթե դուք այդ խոզը ամիջապես խոզերի ընդհանուր հոտի մեջ թողնեք, ապա նա մի քանի ուրից հիվանդանալով այդ վարակիչ հիվանդութեամբ, դրանով կվարակի ձեր բոլոր առողջ խոզերին:

Ահա ինչու համար շատ կարևոր ե, վոր ամեն

մի նոր գնված և տնտեսութեան մեջ մտցված կենդանի յերկու շաբաթ չթողնվի ընդհանուր հոտի մեջ և մյուս կենդանիների հետ ջրելու չտարվի. նրան պետք է սլահել առանձին տեղում և միայն, յերկու շաբաթից հետո՝ յերբ կարգավի, վոր նա առողջ է,—կարելի յե միացնել ընդհանուր հոտին: Յեթե այդ նախազգուշական միջոցը միշտ ել գործ դրվեր կյանքում, ապա մեզ կհաջողվեր շատ և շատ դեպքերում կանխել վարակիչ հիվանդութիւնների տեղափոխումն ու տարածումը:

ԻՆՉՊԵՍ ԿՌՎԵԼ ՎԱՐՍԿԻ ԴԵՄ.

Վարակի տարածման ամենավտանգավոր աղբյուրը ինքը հիվանդ կենդանին է: Ահա ինչու անհրաժեշտ է առաջին հերթին հոգ տանել այն մասին, վոր այդ կենդանին անվտանգ լինի տնտեսութեան կամ հոտի մնացած կենդանիների, ինչպես և մարդկանց համար, վորովհետև վարակիչ շատ հիվանդութիւններ ընդհանուր են թե՛ մարդկանց և թե՛ կենդանիների համար. մարդիկ վարակվում են հիվանդ կենդանիներից և կամ կենդանիների վարակած մթերքներից: Ուստի անհրաժեշտ է, վոր վարակիչ հիվանդութիւնը հայտնվելու դեպքում հիվանդ կենդանիներն անմիջա-

պես զատվեն առողջներից, վերջիններին դուրս հանելով այն շենքից, վորտեղ հիվանդ կենդանիներն են. բացի այդ, պետք է հիվանդ և առողջ կենդանիներին առանձին ջրել և կերակրել: Անհրաժեշտ է նույնպես, վոր հիվանդ կենդանիներին խնամող մարդը նախազգուշական անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնի, վորպեսզի և՛ ինքը չվարակվի (յեթե հիվանդութիւնը նաև մարդկանց է անցնում) և թե՛ առողջ կենդանիներին չվարակի:

ԻՆՉ ԴԵՊՔԵՐՈՒՄ ՊԵՏՔ Ե ԿԱՍԿԱԾԵԼ, ՎՈՐ ՎԱՐՍԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱ.

Յերբ տնտեսութեան կամ հոտի մեջ հիվանդութիւնն հայտնվում է մի քանի կենդանիների վրա ընկածից, միատեսակ նշաններով, յերբ կենդանիները նախադասկի հիվանդանում են և տաքութիւնն ու փորհարինք են ունենում, յերբ առանց տեսանելի վորևէ պատճառի կենդանիներն սկսում են ընկնել,—ապա ուրեմն պետք է կասկածել, վոր վարակիչ հիվանդութիւն է յերևացել և վերևում ցուցված նախազգուշական միջոցները ձեռք առնելով՝ անհապաղ պետք է դիմել շրջանի անասնաբուծին: Հիվանդ կենդանիներին քննելուց հետո բժիշկը հիվանդութիւնը

կվորոշի և կասի, թե ինչպես պետք է պայքարել դրա դեմ, վորովհետև զանազան տեսակի հիվանդությունները պայքարի զանազան ձևեր են պահանջում: Այս ձևերն ու միջոցները ձեռք են առնվում՝ նայած վարակիչ հիվանդության հատկություններին, նրա ներկայացրած վտանգներին և թե՛ տեղական պայմաններին: Բայց կան և մի շարք միջոցներ, վորոնք միատեսակ չափով կարելի չէ ձեռք առնել վարակիչ շատ հիվանդությունների դեպքում: Բացի արդեն ցույց տված միջոցներից, մենք կարող ենք հիշել և հետևյալ միջոցը. հավաքել ընկած կենդանիների դիակները, մաքրել ու վարակման կողմից անվտանգ դարձնել շենքերը, ուր այդ կենդանիներն են ապրել:

ԸՆԿԱԾ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԴԻԱԿՆԵՐԸ ՀԱՎԱՔԵԼԸ.

Յերբ կենդանին ընկնում-մեռնում է վարակիչ հիվանդությունից, դիակի մեջ վարակը մընում և շարունակում է այնտեղ վորոշ ժամանակ ապրել ու բազմանալ: Յեթե այդպիսի դիակը մի կողմ է գցվում (լինի դա փոս, անտառի մեջ, դաշտի, մարդագետնի վրա), ինչպես այդ ցավոք սրտի մեզանում են անում գյուղերում, ապա դրանով իսկ վարակման բուն և առաջանում, վորը և

տարածվելով, նոր զոհեր է տանում՝ անասունների միջից: Ահա ինչու համար այնքան կարևոր է, վոր վարակիչ հիվանդությունների դեմ մղած մեր պայքարի ժամանակ անմիջապես ու առանձին հոգացողությամբ հավաքվեն ընկած կենդանիների դիակները:

Կենդանիների դիակները պետք է կրել հատուկ այդ նպատակի համար հատկացված անասունների գերեզմանոցները և այնտեղ խորը թաղել հողի մեջ: Ամեն մի գյուղ պիտի ունենա իր այդպիսի գերեզմանոցը, վորի համար պետք է ընտրել բարձր դիրքով, չոր ու անտառազուրկ տեղերը: Գերեզմանոցը հեռու պիտի լինի գյուղից, անասունները ջրելու տեղից, արոտավայրերից և մեծ ճանապարհներից, վորոնցով մշտական յերթևեկություն է կատարվում: Վորպեսզի անասունները գերեզմանոց չմտնեն, դրա շուրջը փոս են փորում կամ թե ցանկապատ կապում: Փոսի վրայից շարժական փոքրիկ կամուրջ է անցկացվում: Դիակները տեղափոխելու համար առանձին սայլակ պետք է ունենալ, վորով ուրիշ վոչինչ չպետք է կրել, բացի դիակներից: Ամբողջ գյուղով մի այդպիսի սայլակ ունենալը դժվար է, քան վոր այդ սայլակը շատ անասուններ ազատ կպահի վարակվելուց:

Այդպիսի սայլակը պետք է օգտվել յերկա-

թաթիթեղով (ժեշտով), պետք է աշխատել, վոր դիակի ջրային արտադրությունները ճանապարհին չթափվեն:

Բացի դրանից, պետք է դիակի բերանը, քիթը և յետույքը խոտ կամ շորի կտորներ խցկել: Վարակիչ շատ հիվանդությունների դեպքում յերբեք չի կարելի ընկած անասունի կաշին քերթել, պոզերը հանել, պոչը կամ բաշի մազերը կտրել, վորովհետև այս բոլորը վարակված են: Այդպիսի դեպքերում դիակն ամբողջովին է հողին հանձնվում: Խոշոր կենդանիները թաղվում են 3 արշինից վոչ պակաս խորություն ունեցող փոսերի մեջ, իսկ մանր կենդանիները՝ $1\frac{1}{2}$ - 2 արշին խորությամբ: Բացի այդ, գերեզմանոցում չպետք է թողնել վոչ մի անթաղ լեշ, միայն այդ դեպքում կարելի յե հանգիստ լինել, վոր ընկած կենդանու դիակի միջոցով վարակումը չի տարածվի: Իսկ յեթե դիակը անխնամ կերպով մի կողմ է շարտված, շները, թռչուններն ու վայրի գազանները կսկսեն լափել այն, կտորներ դեռ ու դեն տանել, կամ թե՛ յեթե նա գետափին է, ապա հոսող ջուրը կամ անձրևը կվանան նրան և այսպիսով, շատ հաճախ, վարակը շատ հեռու տարածություններ է անցնում:

ՇԵՆՔԵՐԻ ՄԱՔՐԵԼՆ ՈՒ ՎԱՐԱԿՈՒՄԻՑ ԱՆՎՏԱՆԳ ՊԱՀԵԼԸ.

Վարակիչ հիվանդությունների դեմ մղած մեր պայքարի մեջ մի այլ շատ կարևոր միջոց է— շենքերի մաքերն ու դրանք վարակումից անվտանգ պահելը: Այն շենքում, ուր հիվանդ կենդանին է յեղել, այդտեղի հատակը, պատերը, աղբը, կերի մնացորդները, մի խոսքով շենքի մեջ գտնված բոլոր առարկաները վարակված են: Հետևաբար յեթե մենք այդ նույն շենքի մեջ առողջ կենդանի թողնենք, ապա նա անպատճառ կվարակվի: Դժբախտաբար շատ դեպքերում այսպես էլ լինում է: Մեկ էլ տեսար հենց նոր գնած կենդանին հիվանդացավ ու մեռավ. պատճառն այն է, վոր նրան պահել ենք այն գոմում կամ ախոռում, վորտեղ առաջ վարակիչ հիվանդությամբ կենդանի յե ասլըլ. պարզ է, վոր վարակը այդտեղ բուռն է դրել: Այդպիսի դեպքերում գյուղացիներն ասում են, թե «*տուր խերով յեր անասունին*»: Մինչդեռ այնքան պարզ է դեպքի բացատրությունը. շենքի մեջ գտնված և չվոջնացած վարակը վարակում է այդտեղ տարած կենդանուն, վորը և դրանից հիվանդանում է և շատ դեպքում մահանում: Այս պատճառով էլ նախ քան այդպիսի շենքերի մեջ առողջ կենդա-

ներսեր պահելը, պետք է այնտեղ մաքրել և վարակումից անվտանգ դարձնել։ Այս կարգի աշխատանքները պետք է սկսել շենքի մաքրումից։ Այս նպատակով մի տեղ պիտի հավաքել աղբը, կենդանու տակը գցած խտրը կամ խոտը, կերի մնացորդները։ Մի քանի վարակիչ հիվանդությունների դեպքում, այս բոլորը պետք է վոչնչացնել կամ այրելով, կամ թե՛ անասունների գերեզմանոցում հողի մեջ թաղելով։ Շինության մաքրումից հետո պետք է շենքը խնամահանել։ Այս նպատակով՝ պատերը, մասերը և հատակը (այնտեղ, վորտեղ դա փայտից է շինված) լվանում են տաք մոխրաջրով և կարբոլաթթվուտով։ Իսկ յեթե դա չկա, — կրաջրով։ Վարակահան լուծվածք ստանալու համար վերցնում են 1½ ֆունտ կարբոլաթթվուտ և խառնում են մի դուլ տաք ջրի հետ։ Յեթե շենքի հատակը հողածածկ է, ապա այդ հողը պետք է խխմեցնել այդ լուծվածքով։ Վարակահանումն աշխատանքներից հետո շենքի 1-2 շաբաթ լավ հողմահարությամբ ու յորացվում է։

Այս նախազգուշական միջոցները ձեռք առնելուց հետո միայն կարելի յե առողջ անասուններին այդ շենքի մեջ թողնել։ Այն առարկաները, վորոնք շփման մեջ են յեղել հիվանդ կենդանու կամ նրա արտադրությունների հետ, դրանք

նույնպես լվանում են վարակահան հեղուկով կամ թե՛ անցկացնում բոցի վրայով։ Մետաղե իրերը, ինչպես, որինակ՝ յեղանները, բահերը ևայլն պետք է տաքացնել կրակի վրա, իսկ փայտե առարկաները պետք է բոցի վրա բռնել, մինչև վոր նրանք մուգ գույն կստանան։ Սակավարժեք իրերը, ինչպես, որինակ՝ չվանները ևայլն վտանգավոր վարակիչ հիվանդությունների դեպքում ամենից լավ է վոչնչացնել այրելով, յեթե դրանք չափազանց կեղտոտված են և վարակով լեցուն։ Վարակիչ հիվանդությունների դեմ մղվող պայքարի մյուս միջոցներից պետք է հիշել.

ա) կարանտիններ սահմանելը, վորոնց ժամանակ արգելվում է վարակված գյուղից կամ վարակումից անապահով վայրից անասուններ կամ հում մթերքներ (միս, կաշի ևայլն) վորոշ ժամանակ դուրս տանելը.

բ) շուրջ-սլտույտ ճանապարհներ նշանակելը, վորպեսզի վարակումից անապահով գյուղի միջով յերթեկուցյուն չլինի.

գ) արգելել վարակումից անապահով տեղում անասուններ վաճառելու շուկաները.

դ) նշանակել անասնաբուժական հսկողություն. հիվանդ կենդանին չպիտի ծախվի, տնտեսության միջից հեռացվի այլ տեղ կամ մորթվի

վորպես մասցու, առանց անասնաբուժի նախ-
նական թույլտվութեան.

դ) մասսայական նախապահպանողական պատ-
վաստումներ անել, արոտավայրի և ջրելու տե-
ղերը փոխել, կենդանիներին ջուկ-ջուկ (ամեն
տնտեսութեան առանձին) պահել, մինչև վոր
վարակը կանցնի, և այլ նման նախազգուշական
միջոցներ:

Նայած վարակիչ հիվանդութեան հատկու-
թյուններին, շրջանային անասնաբուժի ցուց-
մունքներով ձեռք են առնվում այս կամ այն
միջոցները:

ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱՆԽԵԼՆ ԱՎԵԼԻ ՀԵՇՏ Ե, ՔԱՆ ԲԺՇԿԵԼԸ.

Վարակիչ հիվանդութեանները դեմ մղվող
մեր պայքարը բարդ է և դժվարին: Մեծ ճշտա-
պահություն և բարեխղճություն է պահանջում
նա այն մարդկանցից, վորոնք վարակի դեմ պայ-
քարելու միջոցներ են ձեռք առնում:

Մի անգամ վոր վորակն արդեն հայտնվել է,
սովորաբար դա առանց զոհերի չի անցնում: Վոր-
քան շուտ կռվի դուրս գանք վարակի դեմ, այն-
քան քիչ կլինի մեր կորուստը նրանից, բայց և
այնպես—փաստներ կլինեն:

Լավ իմանալով, վոր հիվանդութեանը կան-
խելը ավելի հեշտ է, քան բժշկելը, պետք է հի-
վանդութեանը կանխելու միջոցների վրա հա-
տուկ ուշադրութեան դարձնել: Հիվանդութեանը
նախորդ կանխելու, կամ յերբ հայտնվում է,
նրա տարածվելու առաջն առնելու այդ միջոց-
ներից, ինչպես վերևում ցույց տրվեց, առան-
ձին նշանակութեան ունի ամեն մի նոր գնված
կենդանուն յերկու շաբաթ շարունակ առանձին
շենքի մեջ մյուս կենդանիներից հեռու պահելը,
դիակների հավաքելը, շենքերը վարակումից ան-
վտանգ դարձնելը, իր ժամանակին կատարված
պատվաստումները հայն: Հետո պետք է գիտե-
նալ հիվանդութեան իսկական պատճառները և
նրա դեմ մղվելիք պայքարի կանոնավոր միջոց-
ները. սա շատ և շատ կարևոր է. բացի այդ,
պետք է ձեռք քաշել ամեն կարգի նախապաշա-
րումներին ու սնահավատալիքներից, վորոնք վա-
րակի դեմ մղած մեր պայքարի ժամանակ մե-
ծամեծ փաստներ են հասցնում գյուղացիական
տնտեսութեաններին:

ՎԱՐԱԿԻՉ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԳՅՈՒ- ՂԱՅԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.

Մեզանում կենդանիների վարակիչ հիվան-
դութեանները շատ են տարածված: Ինչո՞ւ: Պատ-

ճառն այն է, վոր անասունները, մոտ կես տարի
և ավելի, արոտավայրերում են լինում շարու-
նակ և վատ սնունդ ստանում, վաղ զարնանից
անասունները հոտերով դուրս են քշվում գյու-
ղերից դեպի արոտավայրերը, ուր և մնում են
մինչև աշնանային առաջին ցրտերը և ուժաս-
պաս են լինում: Պարզ է, վոր այդ ուժասպաս
վիճակում նրանք հեշտ են ընդունում զանազան
հիվանդությունները: Բացի այդ, հերիք է, վոր
հոտերով արածող անասուններից գոնե մեկը
հիվանդանա. կարճ միջոցում ամբողջ հոտը կվա-
րակվի ու կհիվանդանա նույն հիվանդությամբ:

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ՀՍԿԻՉ-ՄԱՐԽԻՆՆԵՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՑԵՔ.

Ընտանի կենդանիների վարակիչ հիվանդու-
թյունները կանխելու և նրանց դեմ պայքարելու
միջոցները կանոնավոր և արագ գործ դնելը հնա-
րավոր է միայն այն ժամանակ, յերբ իրենք գյու-
ղացիները կենդանի մասնակցություն կունենան
այդ միջոցները իրականացնելու գործի մեջ: Ամե-
նից առաջ գյուղացիները շահագրգռված են, վոր
վարակիչ հիվանդությունները վոչնչացնելու աշ-
խատանքներ տարվեն. այս նպատակով սկսած
պայքարի մեջ պետք է հանդես գա գյուղացի-

ների կազմակերպած ինքնապաշտպանման ու-
ժեղ մարմինը իր բոլոր բժիճներով Գյուղա-
ցիական ինքնագործնեյության բժիճները անաս-
նաբուժա-սանիտարական հսկիչ-մարմիններն
են, վորոնք պետք է կազմակերպված լինեն
բոլոր տեղերում: Այս մարմինները կազմակեր-
պվում են բոլոր գյուղերում, այն հաշվով, վոր
ամեն 30—50 տունը մի ներկայացուցիչ—հսկիչ
է տալիս բժիճներ կազմակերպելու համար: Այս
հսկիչները հետևում են, վոր ձեռք առնվեն
և գործադրվեն վարակիչ հիվանդությունները
կանխելու և նրանց դեմ կռվելու բոլոր միջոց-
ները: Իրենց այս կարգի աշխատանքերի մեջ
հսկիչները պետք է հենվեն գյուղացիական լայն
խավերի վրա և մշտական կապ պահեն շրջանա-
յին անասնաբուժի և տեղական իշխանության
մարմինների հետ: Հսկիչների աշխատանքը այն
ժամանակ միայն հաջող կլինի, յերբ այդ աշխա-
տանքը կենդանի աջակցություն կգտնի բոլոր
գյուղացիների կողմից: Ահա ինչու այնքան կա-
րևոր է, վոր բոլոր գյուղացիներն ել մասնակ-
ցություն ցույց տան վարակիչ հիվանդություն-
ների դեմ մղվող պայքարին, և այն ժամանակ
միայն, ընդհանուր ջանքերով, կարելի կլինի վո-
չնչացնել այդ հիվանդությունները: Գյուղացիա-
կան հսկիչ-մարմիններ կազմակերպելու հար-

ցում առաջին տեղը բռնում ե գյուղի յերիտա-
սարդությունը, հատկապես գյուղատնտեսական
խմբակները, վորպես գյուղի ամենաառաջավոր
կազմակերպություններ: Ծանոթանալով վարա-
կիչ հիվանդությունների ելության և նրանց դեմ
պայքարելու յեղանակներին, գյուղատնտեսա-
կան խմբակները պետք ե այդ անհրաժեշտ գի-
տելիքները տարածեն բոլոր գյուղացիների մեջ,
վորոնք մինչև որս ել յենթակա յեն շատ և շատ
մնահավատալիքների ու նախապաշարումների:
Յեւ յեթե տգիտությունն ու խավարը հաճախ
նրանց մինչ այն վիճակին են հասցնում, վոր
վարակիչ հիվանդությունների դեմ պայքարելիս
նրանք կամ կախարդությունների են գիմում
կամ թե հանդիսավոր մաղթանքներ կատարում՝
վարակը հալածելու նպատակով,— ապա ուրեմն
ամենից առաջ գյուղացիներին պետք ե ծանո-
թացնել վարակման իսկական պատճառների հետ:
Խավարի ու տգիտության ճանկերից նրանց ազա-
տելու առաջին, արմատական միջոցը սա յե:
Զպետք ե մոռանալ, վոր շատ անգամ տգիտու-
թյունն ավելի սոսկալի յե, քան ամենավտանգա-
վոր վարակը. գյուղացիների մեջ այս ոգտակար
գիտելիքները տարածելու աշխատանքներում ամե-
նաջերմ մասնակցություն պետք ե ունենան
գյուղատնտեսական խմբակները: Գյուղատնտե-

սական խմբակների անդամները պարտավոր են
ձեռք առնել այն անհրաժեշտ միջոցները, վորոնք
կանխում են վարակիչ հիվանդությունը մի տե-
ղից մյուս տեղն անցնելը, նրանք են, վոր անաս-
նաբուժի և անասնաբուժա-սանիտարական հըս-
կիչ-մարմինների մասնակցությամբ ու նրանց
ղեկավարությամբ, կանոնավոր ու համառ պայ-
քար են մղում կենդանիների վարակիչ հիվան-
դությունների դեմ: Այս աշխատանքների մեջ
պիտի մասնակցեն բոլոր գյուղացիները. այսպի-
սով միահամուռ ջանքերով, շրջանային անաս-
նաբուժերի մասնակցությամբ, հնարավոր ե մո-
տակա տարիների ընթացքում գլխովին վոչնչա-
ցնել վարակը, վերջ տալ վարակիչ հիվանդու-
թյուններին և անտեսություններն առողջացնե-
լով՝ ավելի բարեկեցիկ վիճակ ստեղծել մեր յեր-
կրում:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒ-
ՔՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

— — Հ ա յ կ ա կ ա ն ա ե կ ց ի ա — —

Մասկվա, Նիկոլսկի փող. № 10.

- p>Ի. ՍՏԱԼԻՆ . . . Գյուղացիական հարց, գինը 50 կոպ.
-
- Ի. ՍՏԱԼԻՆ . . . Ազգային հարցը (սպագրվում է)
-
- Վ. ԼԵՆԻՆ . . . Պատգամներ լեռիսասարգության:
-
- գինը 15 կ.
-
- Ն. ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱ . Լենինի պատգամները ծաղավրդական
-
- լուսավորության մասին: Գինը 20 կ.
-
- Զ. ՅԱՎՈՐՍԿԱՅԱ . Կարա Յեսկին (կենսագրություն):
-
- Գինը 10 կոպ.
-
- Ն. ՏՈՒՐՅԱԿՈՒԼՈՎ . Ազգային հարցը լեվ դպրոցը:
-
- Գինը 40 կոպ.
-
- Բ. ԺԱՎՈՐՈՆԿՈՎ . Հասարակագիտությունը I մասին
-
- դպրոցում:
-
- Ա. ԴՄԻՏՐՅԵՎԱ . Տգիտությունը լեվ սնանավասությունը:
-
- Գինը 15 կոպ.
-
- — — — —
-
- Մ. ԼԻՎԵՆՍԿԻ . Գյուղատնտեսական հարկ: Գինը 20 կ.
-
- ՅԵՍԻՊՈՎ . . . Գյուղացիության պահանջները լեվ
-
- խորհրդային դպրոցի ծագումներ:
-
- Գինը 12 կոպ.
-
- Պ ՎԼՍՍՈՎ . . . Հողի մշակումը լեռաշխ ժամանակ:
-
- Գինը 40 կոպ.
-
- Լ. ՅՈՋԵՖՈՎԻՉ . Գյուղ բանգնի գերան կկոսրի (կոպե-
-
- րացիան գյուղում): Գինը 30 կոպ.
-
- Ի. ՊՈԴՅԱՊՈԼՍԿԻ . Աստու կամեր րե՞ գյուղատնտեսական
-
- գիտությունը:

Ա. ՍՊԵՐԱՆՍԿԻ . Մոր այբուբենը:

Վ. ՅԱԶԳԻՅԿԻՅ . Մարդկային բնակարանի պատմությունը:

Ա. ՄԵՐԱՖԻՄՈՎԻԶ Պատկերասրահ: (Տպագր.):

Պ. ՄԱՄԻՆ -
ՍԻԲԻՐՓԱԿ , Մոծակի լեւ ուրջի մասին: (Պատկե-
րագարդ):

ՌԻԺՈՎ Պատանի պիոներ: (Ժողովածու
(Տպագր.):

Դ ի ի Ե լ` Центриздат, Москва, Никольская, 10
Կամ՝ Հայաստանի Պետհրատին:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0285890

